

JOSEP M. SALRACH

ELS MONTCADA ENTRE 1000 I 1230. UNA NOVA RECERCA

Fa aproximadament quatre que anys John C. Shideler va publicar un interessant estudi sobre la família noble dels Montcada en el període dels seus orígens i primera expansió (1000-1230),¹ i em penso que el seu treball no ha tingut encara el ressò que es mereix entre nosaltres.

John C. Shideler és un jove medievalista d'EE.UU, que sota el mestratge de Thomas N. Bisson, ha centrat les seves investigacions sobre la societat catalana de la primera època feudal. Cal prestar atenció a aquests historiadors americans, als que cal afegir el nom de Paul Freedman, perquè els seus treballs, centrats sobre uns períodes i unes temàtiques poc estudiades darrerament a Catalunya, comencen a donar fruits renovadors. Bisson, amb els seus estudis sobre la fiscalitat dels comtes-reis, ha encetat un front de recerca absolutament preterit entre nosaltres.² Freedman, dedicant-se a l'estudi de la pagesia i de l'Església dels segles XII i XIII, està contribuint a omplir el buit de coneixements entre la feudalització, magistralment estudiada per Bonnassie, i la crisi social i econòmica dels segles XIV i XV, a la que J. Vicens i C. Carrere, entre altres, van dedicar estudis admirables.³ Els resultats de la

1. JOHN C. SHIDELER: *A Medieval Catalan Noble Family. The Montcadas (1000-1230)*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1983, 252 p. Edició catalana amb el títol d'*Els Montcada: una família de nobles catalans a l'Edat Mitjana*, Edicions 62, Barcelona, 1987, 236 p.

2. Bisson ha publicat, entre altres treballs, «Credit, Prices and Agrarian Production in Catalonia: A Templar Account, 1180-1188», a *Order and Innovation in the Middle Ages: Essays in Honor of Joseph R. Strayer*, ed. William C. Jordan et al. (Princeton, N. J. 1976), p. 87-98; «Ramon de Caldes, c. 1135- c. 1200: Dean of Barcelona and King's Minister», a *Law, Church and Society: Essays in Honor of Stephan Kuttner*, ed. Kenneth Pennington and Robert Somerville (Philadelphia, 1977), p. 281-292; «Mediterranean Territorial Power in the Twelfth Century», a *Proceedings of the American Philosophical Society* (1979), 123: 143-150; *Conservation of coinage. Monetary Exploitation and its Restraint in France, Catalonia, and Aragon (c. A. D. 1000—c. 1225)*, Oxford at the Clarendon Press, 1979, 250 p.; «Las finanzas del joven Jaime I, 1213-1228», a *X Congreso de historia de la Corona de Aragón: Zaragoza, 1976*, (Saragossa, 1980), p. 161-208; *Fiscal Accounts of Catalonia under the Early Count-Kings, 1151-1213*, Berkeley-Los Angeles, 1984; «El feudalismo en la Cataluña del siglo XII», a *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*, Barcelona (Crítica, 1984), p. 66-91.

3. Freedman ha publicat, entre altres treballs, «Church and Society in the Diocese of Vich in the Twelfth Century» (Ph. d. dissertation, University of California, Berkeley, 1978); «The Enserfment Process in Medieval Catalonia: Evidence from Ecclesiastical Sources», a *Viator* (1982), 13: 225-244; «La condition des paysans dans un village catalan du XIIIe siècle», a *Annales du Midi* (1982), 158: 231-244; *The Diocese of Vic. Tradition and regeneration in Medieval Catalonia*, Rutgers University Press, New Brunswick-New Jersey, 1983 (recentment editada en català per Edicions Curial).

recerca de Freedman venen a qüestionar algunes de les conclusions de la tesi de Bonnassie, en el sentit de relativitzar l'extensió i profunditat de la feudalització cap el 1100. En la mateixa direcció s'orienten les conclusions de Bisson, que troba en la Catalunya del segle XII una autoritat «central», la del Casal de Barcelona, molt sòlida, basada en un sistema fiscal ben organitzat —novetat a l'Europa de l'època!— i en un domini públic encara prou important. Amb el treball que aquí ens proposem de presentar John C. Shideler s'afageix a aquestes investigacions renovadores encetant l'estudi de la noblesa medieval des de noves perspectives. El llibre en qüestió mostra la formació, ascens i consolidació de la que fou la principal família de la noblesa catalana, els Montcada, en l'època de formació i consolidació del feudalisme, i en la primera fase d'expansió de la formació social feudal a Catalunya. Per a l'estudi dels Montcada, Shideler ha consultat milers de documents dels que n'ha exhumat alguns centenars llargs de directament relacionats amb aquest llinatge; el seu periple investigador l'ha portat a Barcelona, als arxius de la Corona d'Aragó, de la Biblioteca de Catalunya, el capítular i el diocesà; a Girona, als arxius capítular i diocesà; a Tortosa, als arxius capítular i municipal; als arxius capítulars de Vic i de la Seu d'Urgell; als arxius departamentals de Pau i Perpinyà, i a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid. Ultra dominar les fonts narratives medievals i modernes (Desclot, Zurita, *Gesta comitum*, Didac Montfart, etc.) i les col·leccions diplomàtiques editades (els cartularis de Sant Cugat, de Poblet, de l'Ordre del Temple; el *Liber Feudorum*, les cartes de poblament i de franqueses, el *Llibre Blanch*, el diplomatar de Jaume I, etc.), l'autor utilitza una àmplia bibliografia que compren autors tradicionals i moderns, que cita puntualment.

L'estudi comença amb una investigació novedosa sobre els orígens de la família Montcada, que havien restat ignorats fins avui tant, probablement, pel desig dels historiadors del propi llinatge (Joan Lluís de Montcada) d'oblidar uns orígens més humils com per la manca d'investigacions en matèria genealògica. Shideler arriba a la conclusió, força fonamentada, de que els Montcada procedien d'una família de veguers al servei del comte Borrell II: tenien encomanada la custòdia dels castells de Vacarisses i Muntanyola a finals del segle X. L'ascens de la família, degut a una política de fidelitat al Casal de Barcelona i de matrimonis «afortunats», es concretà en l'acaparament de terres, rendes i castells, que els Montcada de la primera època retingueren perseverant en la col·laboració amb els comtes i comtes-reis, establint de fet un mecanisme successori basat en la figura de l'«hereu», realitzant a vegades matrimonis tardans dels que en derivava un nombre limitat de fills, etc. En aquest camp investigador Shideler aplega els coneixements tradicionals de la història genealògica, que gairebé trenta anys enrera va permetre a Santiago Sobrequés realitzar una meritòria síntesi de la història familiar de l'aristocràcia catalana medieval,⁴ i els reinterpreta a la llum de les noves teories de caire antropològic sobre els costums familiars dels diferents grups socials.

Guillem de Montcada (v. 980/985-1040), veguer de Vacarisses i de Muntanyola, fidel de Ramon Borrell i d'Ermessenda, va apuntalar la seva posició casant-se amb

4. SANTIAGO SOBREQÜES I VIDAL: *Els barons de Catalunya*, Editorial Vicens-Vivens, Barcelona, 1957, 301 p.

Adelaida de Claramut, hereva d'un important patrimoni al Vallés occidental i al Baix Llobregat. Els fills d'aquest matrimoni restaren fidels al Casal de Barcelona els anys de la revolta dels feudals encapçalats per Mir Geribert i el clan vescomtal barceloní. Acabada la revolta, els Montcada participaren activament al costat del comte en la construcció de la monarquia feudal catalana. En aquest sentit Renard Guillem de La Roca, fill de Guillem de Montcada i d'Adelaida, formà part del consell personal de Ramon Berenguer I, i probablement fou a la cort comtal on s'estrenyaria l'amistat entre els Montcada i la família dels primers senescals, concretament amb Guillem Ramon I Senescal (v. 1054-1120), amb la que acabarien fusionant-se. Aquí resideix precisament una altra novetat del llibre: fins avui s'havia considerat al primer senescal, Guillem Ramon I, com un Montcada, cosa que Shideler demostra que és errònia; serien els Montcada de la tercera generació coneguda els que emparentarien amb la família dels primers senescals. La investigació de Shideler porta a la següent conclusió: emfortida la posició d'ambdues famílies la segona meitat del segle XI i havent assumit papers molt protagonistes —que Shideler estudia— en el curs de la crisi suscitada per la rivalitat entre Ramon Berenguer II Cap d'Estopes i Berenguer Ramon II el Fratricida, els dos llinatges es van unir els primers decennis del segle XII pel matrimoni de Beatriu de Montcada (v. 1065-1134) amb Guillem Ramon II Senescal (v. 1090-1173). Aquest gran personatge de la cort de Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV, conegut com el Gran Senescal, no seria, doncs, un Montcada per naixement sino només per matrimoni.

En aquest moment l'ascens de la família ja és imparable, pot inquietar fins i tot a la pròpia dinastia comtal, a la que per altra banda les dues famílies, ara unides, han fet grans serveis en la política exterior, com per exemple fomentant i defensant la projecció catalana a Occitània. Es aquest el moment escollit per Shideler per a fer una aturada en el fil de la història genealògica —en realitat, més que genealògica— i analitzar els mecanismes de formació del patrimoni terrer dels primers Montcada —terres de feu, aprisions— intimament relacionats amb els càrrecs públics exercits, l'anàlisi i descripció del patrimoni dels dos llinatges confluents, l'estructura interna i l'administració dels senyorius familiars i els mecanismes de vida familiar, de vincles de fidelitat i aliança i costums hereditaris adoptats per a protegir i incrementar el patrimoni i els drets senyorials considerats lúcidament com la base material del poder familiar.

Un llinatge tant poderós com el que aquí s'estudia no podia deixar de penetrar en el camp de la vida religiosa on —raons espirituals al marge— els jerarques controlaven una bona part de les terres i rendes del país, i inspiraven la política de la monarquia amb els seus parents de la noblesa laica. Els Montcada durant tot el segle XI van monopolitzar el càrrec d'ardiaca de la seu de Barcelona, des d'on, en opinió de Shideler, van contribuir a moderar l'equilibri de forces a l'interior de la jerarquia eclesiàstica, i en la relació entre els homes de l'estament militar i els de l'Església. Ultra aplegar dades biogràfiques sobre els ardiaques del segle XI, Shideler explica les funcions i competències d'aquests eclesiàstics al front dels capítols, les rendes i possessions de la canònica i les formes d'accés a la vida canonical i a l'ardiaconat que anaven acompanyades d'un donatiu que la família del candidat donava a la institució

religiosa corresponent, que així aixemplava el seu ric patrimoni. Com diu G. Duby, citat per Shideler, «Aquesta participació de les principals famílies de la noblesa en el patrimoni capitular era com la materialització d'un lligam espiritual entre l'aristocràcia del voltant de la ciutat i la catedral. Assegurava l'equilibri entre la senyoria de l'Església i la dels laïcs, facilitava les donacions pioses i la salvaguarda del patrimoni eclesiàstic».⁵ La dinastia dels Montcada ardiaques de la seu de Barcelona es va acabar l'any 1095 amb la mort de Bernat Guillem, i amb la introducció per voluntat del bisbe Bertran de les idees reformadores que tendien a distanciar el clergat del món secular. La reforma gregoriana, que combatia la simonia i el matrimoni o amistançament dels clerguers i determinades formes de transmissió dels patrimonis eclesiàstics, va incitar l'Església a mantenir unes relacions més circumspectes amb les famílies de l'aristocràcia de les que les files del clergat —la jerarquia sobretot— van seguir nutrint-se, no obstant. En aquestes circumstàncies els Montcada van perdre una posició important en l'Església barcelonina, però, en tot cas, seria un retrocés temporal: temps més tard altres membres de la dinastia avançarien posicions en el ranking eclesiàstic fins que el segle XIII un Montcada fou nomenat mestre provincial de l'Ordre del Temple i un altre bisbe de Lleida.

Un dels capítols fonamentals del llibre és el dedicat a Guillem Ramon II (v. 1090-1173), anomenat el Gran Senescal. Aquest personatge d'història i de llegenda, que va ocupar molts anys el càrrec de senescal dels comtes de Barcelona —abans que ell l'havia ocupat el seu pare Guillem Ramon I (v. 1054-1120)—, fou un dels magnats més influents de la cort de Ramon Berenguer III, Ramon Berenguer IV i primers anys d'Alfons el Cast. La tradicional aliança dels Montcada amb el Casal de Barcelona, explicable en el marc de l'ascens social d'aquell llinatge, es va trencar cap el 1130-1136 a causa d'un litigi entre Guillem Ramon i el comte, sobretot per la interferència d'aquest en el matrimoni del seu vassall amb Beatriu de Montcada i també a causa d'un litigi per qüestions de drets d'aigües. Les tensions segurament van forçar l'exili temporal de Guillem Ramon a Aragó, però, després l'amistat es va refer i el Gran Senescal va començar una important tasca de col·laboració amb l'autoritat comtal. Potser va ser un dels artífexs de la unió dinàstica amb Aragó, i és segur que va estar al costat de Ramon Berenguer IV i d'Alfons el Cast en afers d'alta política relacionats amb Castella (tractats de Carrió, 1140, i Tudellén, 1151) i amb Navarra, i va ser un puntal del Casal de Barcelona en tot el relacionat amb la política occitana on va obtenir un èxit personal i familiar de trascendència pel futur: va casar el seu fill Guillem (1120-1172) amb Maria, vescomtessa de Béarn. El Gran Senescal també va participar activament en la conquesta de la Catalunya Nova. El seu paper destacat en la conquesta de Tortosa (1148) li va valdre la donació d'un terç de la ciutat. Els primers anys d'Alfons el Cast, el primer comte-rei, va ser fins i tot corregent amb el bisbe Guillem de Barcelona. Sobre la seva persona i la del seu net homònim, Guillem Ramon de Montcada (v. 1165-1224), es va formar una llegenda, durant el primer terç del segle XIII, basada en la confusió d'ambdós

5. GEORGES DUBY: *Hommes et structures du moyen âge*, Paris, 1973.

personatges.⁶ Aquesta llegenda, segurament elaborada a Santes Creus, monestir protegit del Gran Senescal, que s'hi va fer enterrar, explica —i en part justifica— el fet històric de l'assassinat, el 1194, de l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, per obra de Guillem Ramon de Montcada, vescomte del Béarn, confós amb el Gran Senescal pel autor de la primera versió escrita de la llegenda o pels joglars que la van divulgar versificada. Les lluites causants d'aquest magnicidi enfrontaven a un bàndol de la noblesa integrat pels Cabrera, Castellbó i Montcada amb un grup de consellers d'Alfons el Cast entre els que destacaven els Cardona i l'esmentat arquebisbe de Tarragona; un dels motius de la disputa era la possessió del castell del Brull, al comtat d'Osona.

Després del 1173 i fins 1230, data en que acaba el llibre Shideler, els fills, nets i besnets de Guillem Ramon II i de Beatriu de Montcada, que segueixen essent confidents i lloctinents dels comtes-reis i importants senyor territorials, no pararen d'incrementar el prestigi i el poder polític del llinatge montcadí, encara que no sembla que fossin capaços d'augmentar sensiblement l'herència material del Gran Senescal, per bé que van saber mantenir-ne la integritat. A finals del segle XII, una mutació en les estructures de parentiu en el conjunt de la noblesa portà en el cas concret dels Montcada a una proliferació de branques, però, a diferència del que passà amb altres famílies aristocràtiques, els Montcada van saber mantenir els dominis centrals del clan sense esmicolar-los al temps que el matrimoni bearnès i l'expansió per la Catalunya Nova proporcionaven sòlides bases materials a les noves branques: els Montcada del Béarn i els Montcada de Lleida-Tortosa. Com a actors secundaris, al darrer dels comtes-reis, aquests Montcada participaren en totes les lluites i rivalitats que el darrer quart del segle XII i primer del XIII enfrontaren sovint el Casal de Barcelona-Aragó amb els reis de Castella i de Navarra; també participaren en empreses de «reconquesta» comunes amb els castellans, i defensaren el projecte de creació d'una preponderant monarquia catalano-aragonesa-occitana lluitant i negociant al Llenguadoc i a la Provença. Complint missions diplomàtiques, no sempre separables dels interessos personals els Montcada viatjaren a Anglaterra i Itàlia i navegaren per la Mediterrània. Durant aquests anys tampoc estigueren absents de les lluites que sovint enfrontaren les famílies baronials entre sí, unes lluites —com l'anteriorment esmentada en que va morir l'arquebisbe de Tarragona o com la que va enfrontar els Cabrera amb els comtes d'Urgell— poc estudiades, com no sigui en la seva vertent polític-militar, i no sempre fàcils d'intrepretar, encara que sempre apareguin més o menys directament relacionades amb la possessió de castells i amb la distribució a l'interior de la classe dominant de l'excedent sostret a la pagesia; unes lluites, en resum, importants perquè mostren molts aspectes de l'evolució històrica de la classe dominant feudal en una època de

6. El tema, abans que Shideler, havia estat tractat per Martí de Riquer (*El trovador Guilhem de Berguedán y las luchas feudales de su tiempo*, Castelló de la Plana, 1953; *Guillem de Berguedà*, 2 vols., Abadía de Poblet, 1971) i Miquel Coll i Alentorn (*La llegenda de Guillem Ramon de Montcada*, Barcelona, 1958).

canvi i d'adaptació: l'època que surt de la feudalització i prepara la gran expansió, i que implica l'emergència de la ciutat i del comerç, la importància de la moneda i la complexitat de l'esquema social, amb la no pas fàcil adaptació dels rígids esquemes feudosenyorials a les noves realitats derivades del creixement urbà i mercantil. Al marge —o si es vol com una derivació— de la contradicció principal del món feudal, que era l'enfrontament entre senyors i pagesos, les contradiccions secundàries, a l'interior de la classe dominant, són importants i dignes d'estudi perquè revelen la major o menor solidesa del bloc de poder, marquen ritmes conjunturals i, per tant, ajuden a definir l'evolució de la societat feudal en conjunt.

Després de 1213, el fracàs del somni occità i la minoritat de Jaume I contribuïren a engendrar una situació d'inestabilitat política en el curs de la qual els Montcada, com altres llinatges, van treballar per llur propi profit però també per a garantir la continuïtat institucional. Primer van ser aliats del comte-regent Nunyo Sanç, i després, amb l'arquebisbe Espàreg de Tarragona, Pedro Ferràndez d'Albarrasí, Ximeno Cornet, Guillem de Cervera i Guillem de Cardona, formaren un consell que situà el jove Jaume I sota la seva «protecció, defensa i custòdia». Aquests anys de minoritat reial, Guillem Ramon de Montcada, vescomte de Béarn, després d'anar a Roma i expiar les culpes de l'assassinat de l'arquebisbe Berenguer de Vilademuls (1194), el 1215, va exercir un paper polític fonamental en l'entorn del rei, juntament amb el seu fill Guillem de Montcada (v. 1185-1229), que fou nomenat procurador el 1219. Tanmateix, la feblesa de l'autoritat reial i les ambicions dels magnats, que es repartien i es disputaven les rendes reials, expliquen la fluïdesa i la inestabilitat de la situació política amb els seus tombants: cap el 1222 i 1223 trobem al rei convertit en cap d'una facció nobiliària lluitant contra un altra, encapçalada aquest cop pels Montcada. El conflicte ressorgí el 1226-1227 quan Guillem de Montcada s'aplegà amb famílies ciutadanes de Saragossa, Jaca i Osca i amb un grup de barons aragonesos, que s'oposaven a l'autoritat de Jaume I. Sorpren la facilitat amb que es feien i es desfeien aquestes coalicions, però cal no perdre de vista que es tractava de lluites dins de la mateixa classe feudal, i que per tant el compromís de classe acabaria essent molt probablement el resultat final. El cas és que Jaume I va aconseguir desfer la coalició i obtenir la submissió de Guillem —les significatives paraules de «penediment» pronunciades pel Montcada estan glossades al capítol 33 del *Llibre dels Feits*—; seria una reconciliació definitiva i extensible a tota la noblesa, ja que suposava un pacte de manteniment dels clans nobiliaris en llur present posició social a canvi de la fidelitat i homentage al rei. La reconciliació dels Montcada —Guillem, vescomte de Béarn, Ramon de Montcada, senyor de Tortosa, i Guillem Ramon III Senescal— amb el seu rei va suposar immediatament la participació en les campanyes impulsades per la monarquia: la lluita contra Guerau de Cabrera pel comtat d'Urgell i l'expedició a Mallorca on van trobar la mort Guillem de Montcada i el seu cosí Ramon de Montcada.

El llibre de Shideler, que en els capítols 4 i 5 —els acabem de resumir— aplega

l'interés per l'estudi social de la noblesa amb l'anècdota i l'interés per la història dels aconteixements, que sovint desborden el camp de la vida político-militar per a entrar en la història literària, legendària i cronística, finalitza amb dos capítols dedicats a l'estudi de l'explotació de la pagesia en el marc dels senyorius de la Casa de Montcada a la Catalunya Vella, i a l'expansió del llinatge i de llurs possessions per la Catalunya Nova. Es tracta d'un estudi molt interessant per a la història de l'evolució social del camp català tota vegada que, a petita escala, la investigació de Shideler gairebé comença allà on acaba la de Bonnassie, i mostra l'evolució del règim senyorial en un marc geogràfic i cronològic ben definit. La investigació s'esten, logicament, sobre les rendes de la terra —*tasca, braçatge*, etc.—, les imposicions jurisdiccionals —*albergas, questes, toltes, forcias*—, les servituds —*els mals usos: intesitia, exorquia, cogucia*, etc.—, el nombre i distribució dels pagesos i de llurs tenències, els agents del domini i de l'administració senyorial amb llurs drets i rendes —castlans, cavallers, batlles—, l'explotació dels dominis, les dominicatures, les batllies, les castlanies, les cavalleries, les tenències pegeses, els monopolis, els productes agrícoles, els inventaris senyorials, etc. Investigant la base material del poder social dels Montcada l'autor arriba al cor del problema, a allò que segurament es la clau de les dissidències, les agitacions i el desassossec de l'aristocràcia aquells anys de finals del segle XII i principis del XIII. Quina era la disponibilitat en numerari d'aquest llinatge? I, més concretament, quina era la situació econòmica dels Montcada quan Guillem de Montcada morí a Mallorca, el 1229? Per a respondre a aquestes qüestions Shideler investiga les operacions creditícies i totes les actuacions dels Montcada en allò que implicava la utilització de quantitats importants de moneda. Les conclusions no ponden ser més reveladores: Guillem de Montcada va morir el 1229 carregat de deutes, just al contrari del que havia passat amb el seu besavi, el Gran Senescal, que havia mort deixant «factures» per cobrar. La situació financera de la vídua de Guillem, Garsenda de Provença, era tan difícil que Jaume I i els monjos de Santes Creus van haver d'ajudar-la a administrarles —no obstant— fabuloses propietats familiars i pagar els creditors. Per Shideler no està clar que això es degui a una dràstica alteració dels procediments administratius seguits pels Montcada. Els canvis introduïts en l'economia familiar entre 1175 i 1230 foren més aviat moderats, i van consistir sobretot en incrementar, no pas reduir, els ingressos en moneda. Shideler no creu que Catalunya hagi conegut aleshores una situació de decadència econòmica general. El problema, diu, sembla haver estat una creixent necessitat de numerari per part dels Montcada, necessitat que van satisfer en bona part apel·lant a diferents formes de crèdit i, per tant, d'endeutament. Aquest comportament el 1230 amenaçava seriosament amb afeblir el llegat material del Gran Senescal.

Shideler atura aquí la seva investigació. Les conclusions no ens satisfan pas plenament, però això potser no es tant un problema de la seva investigació com una conseqüència de la prudència que imposa la manca de treballs similars. Voldriem

saber, per exemple, les causes primeres de la necessitat monetària dels Montcada relacionades —ben segur— amb les transformacions de l'economia feudal; ens interessaria conèixer la situació financera d'altres llinatges a fi de generalitzar hipòtesis i conclusions; desitjariem relacionar els problemes econòmics de la noblesa amb el desenvolupament de les relacions noblesa-monarquia aquells anys, i, finalment, ens interessaria seguir l'enquesta per mirar d'establir lligams de causa-efecte entre les possibles dificultats del bloc de poder i l'agressiva política d'expansió del segle XIII: una forma de superar els problemes tot reproduint els sistema? Més circumspecte —més fidel al tenor dels documents—, Shideler no va tant enllà en les hipòtesis, però això no resta mèrit a la seva investigació, un treball de primera mà que lliga la tradicional història factual, político-genealògica, amb la base material del desenvolupament social, mostra la necessària globalitat de l'anàlisi històrica, indica la conveniència i les possibilitats que ofereix l'estudi dels llinatges feudals i enriqueix el coneixement d'una època —el segle XII, sobretot— molt poc estudiada. Seria molt convenient que aquesta obra, recentment editada en català,⁷ servís d'estímul per a la realització d'estudis semblants sobre altres famílies baronials de Catalunya com els Cabrera, Cardona, Rocabertí, etc. Ben segur que aleshores es podria arribar a conclusions més sòlides.

7. Vegis la nota 1.